

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Jani Hannonen, Heini Kainulainen
TITLE	Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate ei toteudu käytännössä
YEAR	2023
DOI	-
VERSION	Kustantajan PDF
CITATION	Hannonen Jani, Kainulainen Heini: Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate ei toteudu käytännössä, Haaste 3/2023.
LICENSE	-

HAASTE

Haaste-lehti käsittelee rikoksentorjuntaa ja kriminaalipolitiikkaa

[Rikoksentorjunta](#) / [fi](#) / [Haaste-lehti](#) / Artikkelell

Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate ei toteudu käytännössä

20.9.2023 8.17

Hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa on globaali ilmiö, jossa ihmiskaupan uhrit painostetaan tekemään rikoksia hyväksikäyttäjän lukuun. Näissä tilanteissa rankaisemattomuusperiaate suojaa uhria rangaistukselta. Tuoreessa tutkimuksessa arvioidaan, että suomalainen rikosoikeudellinen säännöstö antaa mahdollisuuden soveltaa periaatetta, mutta käytännössä sen soveltamiselle on lukuisia esteitä.

Ihmiskauppa on globaali ilmiö, jossa heikommassa asemassa olevia ihmisiä hyväksikäytetään taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi. Ihmiskaupan vastainen sääntely on kansainvälistä, ja rikokset ylittävät usein valtionrajat. Ihmiskaupan uhri joutuu tyypillisesti joko seksuaalisen tai työperäisen hyväksikäytön kohteeksi. Rikolliseen toimintaan pakottaminen on ollut harvemmin tunnistettu ihmiskaupan muoto. EU:ssa vuosina 2017–2018 rekisteröidyistä ihmiskaupan uhreista rikolliseen toimintaan pakotettuja oli noin joka kymmenes. Heistä suurin osa oli lapsia.

Myös Suomessa esiintyy rikolliseen toimintaan pakottamista. Tutkimuksemme perusteella ihmiskaupan uhreja painostetaan tekemään varsin tavanomaisia rikoksia, kuten omaisuus- tai huumausainerikoksia, tai he ovat joutuneet osallistumaan harmaan talouden pyrittämiseen. Ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä kyse voi olla myös oleskelustatukseen liittyvistä rikoksista, kuten valtionrajarikoksesta tai ulkomaalaisrikkomuksesta. Joskus hyväksikäytön kohteena ollut uhri osallistuu itse hyväksikäyttökuvioihin, kuten paritus- tai ihmiskaupparikokseen. Hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa jää kuitenkin usein piiloon, koska sen kohteena oleva henkilö ei uskalla ryhtyä ilmiantamaan hyväksikäyttäjäänsä.

Rankaisemattomuusperiaate suojaa uhria rangaistukselta

Rankaisemattomuusperiaatteen mukaan ihmiskaupan uhreja ei tule rangaista teoista, joiden tekemiseen heidät on pakotettu osana hyväksikäyttöä. Rankaisemattomuusperiaatteen oikeudellinen perusta on Euroopan neuvoston ihmiskauppaleysoisopimuksessa (26 artikla), EU:n ihmiskauppadiirektiivissä (8 artikla) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisussa V.C.L. ja A.N. v. Yhdistynyt kuningaskunta (16.2.2021).

Rankaisemattomuusperiaatteen taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että uhri ei ole pääsyyllinen painostettuna tehtyyn rikokseen, vaan sen todellinen tekijä on hyväksikäyttäjä. Jos ihmiskaupan uhria rangaistaan tekijänä, on vaarana, ettei hyväksikäyttö tule ilmi. Tällöin hyväksikäyttäjä ei joudu rikosvastuuseen ja hyväksikäyttö ihmiskaupassa saa jatkaa.

Pakottaminen on ymmärrettävä laajasti

Eurooppalaisten sääntelyinstrumenttien sanamuodon mukaan rankaisemattomuus edellyttää, että ihmiskaupan uhri on "pakotettu" rikoksen tekemiseen. Rankaisemattomuusperiaatteen tulkinnassa keskeistä on ymmärtää pakottamisen käsite laajasti. Pakottaminen ei ole vain fyysistä väkivaltaa tai sen uhkaa, vaan pakottamista on kaikki ihmiskaupan keinoelementin mukainen toiminta. Kyse on esimerkiksi riippuvaisen aseman, turvattoman tilan tai muun uhriin liittyvän haavoittuvuuden hyväksikäytöstä.

Ihmiskaupan uhrin alistainen asema tekijään nähden voi aiheutua esimerkiksi nuoresta iästä, sosiaalisesta eristämisestä, huonosta kielitaidosta, asunnon tai rahan puutteesta tai puuttuvasta oleskeluluvasta. Myös parisuhteessa voi esiintyä toisen hyväksikäyttöä ja pakottamista rikoksiin. Pakottaminen on eräänlaista saavutetun valta-aseman käyttämistä. Ihmiskaupan uhrin on vaikea toimia toisin, ja hänen voi todellisuudessa olla mahdotonta uhmata hyväksikäyttäjän tahtoa ja kieltäytyä rikosten tekemisestä.

Pakottaminen on vain harvoin kertaluonteista toimintaa, jossa hyväksikäyttäjä pakottaisi ihmiskaupan uhrin tekemään yhden yksittäisen teon. Sen sijaan kyse on usein pitkäkestoisesta tilasta, jossa ihmiskaupan uhri painostetaan tekemään useita rikollisia tekoja. Esimerkiksi alaikäisiä on pakotettu näpistelemään ja varastelemaan lukuisista eri liikkeistä kuljettamalla heitä ympäri Suomea.

Rankaisemattomuusperiaate toteutuu toimenpiteistä luopumisena

Tutkimuksemme mukaan lainsoveltajat eivät ole tunteneet rankaisemattomuusperiaatteen olemassaoloa ja sen velvoittavuutta riittävän hyvin. Suomessa ei ole omaa säännöstä rankaisemattomuusperiaatteesta, vaan sitä toteutetaan pääasiassa soveltamalla yleisiä rikosoikeudellisia säännöksiä toimenpiteistä luopumisesta. Syyttäjä voi tehdä harkinnanvaraista syyttämättä jättämistä koskevan päätöksen tai tuomari voi jättää rangaistuksen tuomitsematta.

Tuomarin käytettävissä oleva poikkeuksellisuusperuste (RL 6:12.1. kohta 3) ilmentää erityisen hyvin rankaisemattomuusperiaatetta. Rikosta voidaan pitää anteeksiannettavana ihmiskaupan uhrin vaikean motivaatiotilanteen takia, ja säännös on sovellettavissa muissakin kuin vähäisissä rikoksissa.

Rankaisemattomuusperiaatteen käyttö on harvinaista

Rankaisemattomuusperiaatteeseen on toistaiseksi vedottu rikosprosessin aikana vain harvoin, eikä oikeuskäytäntöä ole vielä muodostunut. Keskeisiä soveltamisen esteitä ovat käytännön soveltamiskokemuksen puute, ihmiskaupan uhrien heikko tunnistaminen ja se, että rikosprosessin aikana ei kiinnitetä riittävästi huomiota rikoksen taustalla vaikuttaneeseen hyväksikäyttöön.

Tilanteen korjaamiseksi ehdotamme seuraavia toimia:

1. Tunnistetaan rikollisessa toiminnassa hyväksikäytetyt ihmiskaupan uhrit

Ihmiskaupan uhri tulisi tunnistaa, vaikka hänet kohdattaisiin rikoksesta epäillyn roolissa. Poliisin olisi pyrittävä selvittämään huolellisesti rikoksen tausta ja rikoksesta epäiltyyn henkilöön liittyvät olosuhteet, millä on merkitystä rikos- ja rangaistusvastuuta arvioitaessa. Haavoittuvassa asemassa olevia kuulusteltavia tulisi kohdella sensitiivisesti, mikä edistäisi hyväksikäytön esille saamista. Mahdollinen ihmiskaupan uhri tulee ohjata viipymättä avun piiriin.

2. Luovutaan toimenpiteistä ihmiskaupan uhrin osalta

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on korostettu, että lainsoveltajien on tapauskohtaisesti otettava kantaa rankaisemattomuusperiaatteen soveltamiseen. Suosituksemme mukaan lievät rikokset pitäisi päättää mahdollisimman varhaisessa rikosprosessin vaiheessa. Syyttäjä voi jättää syyttämättä esimerkiksi vähäisyysperusteella ja tietyissä tapauksissa päätöksen voi tehdä myös poliisi. Tämä on järkevää niin uhrin kuin prosessiekonomian kannalta.

Myös vakavissa rikoksissa on arvioitava toimenpiteistä luopumista, kuten esimerkiksi huumeiden viljelemiseen tai salakuljetukseen liittyvissä tapauksissa. Tällöin prosessi todennäköisesti etenee tuomioistuimeen saakka, jolloin voidaan mahdollisuuksien mukaan hyödyntää rangaistuksen tuomitsematta jättämistä koskevia säännöksiä, etenkin poikkeuksellisuusperustetta.

Rankaisemattomuusperiaate kattaa rikosoikeudellisen seuraamusten lisäksi hallinnolliset seuraamukset, kuten maasta karkottamisen.

Rankaisemattomuusperiaatteen hallinnollisesta ulottuvuudesta tarvittaisiin lisätutkimusta.

3. Aloitetaan ihmiskaupparikostutkinta

Ihmiskaupan uhrin asema ei parane vain sillä, että häntä ei rangaista. Tämän lisäksi tulee varmistaa, että uhri pääsee pois hyväksikäyttökuvioista. Ihmiskaupparikostutkinnan käynnistäminen hyväksikäyttäjää vastaan olisi tärkeää. Rankaisemattomuusperiaatteen käyttö voi parantaa mahdollisuutta selvittää ihmiskaupparikosta.

Rankaisemattomuusperiaatteen soveltamista on lisättävä

Rankaisemattomuusperiaatteen soveltamisen esteitä voidaan poistaa systeemitasolla parantamalla ihmiskaupan uhrien tunnistamista esimerkiksi kehittämällä sitä varten käyttökelpoisia indikaattoreita. Ihmiskauppa on tyypillisesti piiloon jäävää rikollisuutta, mutta kynnystä ottaa yhteyttä poliisiin voidaan pyrkiä madaltamaan. Rikosuhripäivystyksessä on ollut kokeilu, jossa uhri voi käydä tuettuna alustavia keskusteluita poliisin kanssa ennen rikosilmoituksen tekemistä.

Poliisi- ja syyttäväviranomaisten tulisi harkita tarvetta antaa ohjeistus rankaisemattomuusperiaatteen soveltamisesta. Viranomaisia ja muita rikoprosessin toimijoita tulisi kouluttaa rankaisemattomuusperiaatteesta sekä ihmiskaupasta ja haavoittuvaisten uhrien sensitiivisestä kohtaamisesta laajemminkin.

Oikeuskäytännössä olisi tärkeää huolehtia siitä, ettei rankaisemattomuusperiaatteen soveltamiskynnys asetu liian korkeaksi. Tämä liittyy myös vaadittavaan näyttöön. Rikosprosessissa korostetaan syyttömyysolettamaa, jonka voi katsoa puoltavan epäselvässä tapauksessa rankaisemattomuutta rankaisemisen sijasta.

Rankaisemattomuusperiaatteen toteuttamista ja soveltamista on tärkeää seurata tulevina vuosina. Jos rankaisemattomuusperiaatteen soveltamiskynnys näyttää asettuvan liian korkeaksi, erillisääntelylle voi olla tarvetta.

Jani Hannonen & Heini Kainulainen

OTM Jani Hannonen työskentelee väitöskirjatutkijana Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa, jossa hän kirjoittaa artikkeliväitöskirjaa rankaisemattomuusperiaatteesta.

OTT, dosentti Heini Kainulainen työskentelee erikoistutkijana yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistossa.

Jani Hannonen ja Heini Kainulainen: [Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate](#). Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 2022:8.

Kuva: Pixabay

[Haaste 3/2023](#)

[3-2023](#) [GLOBALISAATIO](#) [IHMISKAUPPA](#) [KAUPPA](#) [LAPSET](#) [OIKEUSKÄYTÄNTÖ](#) [PAKOTTAMINEN](#) [RANKAISEMATTOMUUS](#) [RIKOKSEN UHRIT](#) [ULKOMAALAISET](#)

